

K OTÁZKE SPOLOČENSKEJ PODMIENENOSTI A NADSTAVBOVEJ POVAHY VEDY

JOZEF KARÁSEK, MICHAL SUCHÝ

V marxistickej filozofii je mnoho otázok, ktoré dosiaľ nie sú dostatočne rozpracované a ktoré by bolo treba riešiť. Jednou z týchto otázok je i otázka vedeckého faktu. Príspevok k riešeniu tohto problému uverejnil aj prof. Topoľský v Slovenskom filozofickom časopise, a to v čísle 3 z roku 1958.

Otázka vedeckého faktu je súhrnným problémom, ktorý má pre marxistickú filozofiu a špeciálne vedy veľký význam. Jej význam spočíva najmä v oblasti metodológie. Metodologický aspekt vedeckého faktu, najmä otázka jeho použiteľnosti pre danú oblasť ako i ostatné oblasti vied, ďalej gnozeologická problematika vedeckého faktu, ktorá má opäť niekoľko špeciálnych stránok atď. — toto všetko a ešte mnohé iné sú aktuálne otázky spoločné pre filozofiu i ostatné vedy. Gnozeologická problematika vedeckého faktu je zvlášť aktuálna a teší sa mimoriadnemu záujmu pracovníkov najrôznejších vedeckých odvetví.

Tento gnozeologický problém však veľmi úzko súvisí i s radom ďalších otázok, riešených historickým materializmom. Medzi ne patrí napríklad otázka spoločenskej podmienenosti vedeckého poznania, teda problematika vedy ako formy spoločenského vedomia a z nej vyplývajúce otázky vzťahu tried, triedneho boja a vedy, otázka použiteľnosti vedeckých poznatkov nahromadených starou spoločnosťou pre novú spoločnosť atď. Je nespornou zásluhou prof. Topoľského, že zasiahol do riešenia tejto širokej škály otázok, ktoré sú v posledných rokoch stále naliehavšie; o tom svedčí i fakt, že sa nimi zapodievať i iní naši známi filozofickí pracovníci, ako napríklad akademik Hrušovský (*Veda a filozofia*) a metodologickým aspektom doc. Filkorň.

Ďalej je zásluhou prof. Topoľského i veľká pozornosť, ktorú venoval otázke triednosti vedeckého faktu i vzťahu ideológie a prírodných vied. Práve tento moment bol často odsúvaný na druhé miesto a podceňovaný. Nie je náhodné, že sa v tejto forme prejavovali i rôzne revizionistické koncepcie typu Kolakowského, Baumana a iných, ktorí sa snažili o odtrhnutie marxistickej filozofie od poznatkov prírodných a spoločenských vied. Práca prof. Topoľského preto vzbudila zaslúženú pozornosť najmä nás mladších pracovníkov, a to tým viac, že bola vo forme prednášok už dlhšiu dobu očakávaná.

Azda práve pre aktuálnosť a zložitosť tohto problému ostávajú nám niektoré otázky nejasné i po prečítaní článku prof. Topoľského a preto o nich touto formou diskutujeme.

Je to najmä otázka triedneho a nadstavbového charakteru vedeckých a z nich najmä prírodovedeckých faktov. Tejto otázke je v uvedenej práci venovaná hlavná pozornosť.

Výklad triednej a nadstavbovej povahy vedeckého faktu začína prof. Topoľský otázkou vzťahu vedeckej teórie k spoločenskému životu vo všeobecnosti. Vychádza zo skúmania najvšeobecnejšieho vzťahu medzi objektom poznania a jeho odrazom vo forme prostého empirického faktu. Upozorňuje, že vedomie vo všetkých svojich formách a teda i vo forme empirického faktu treba skúmať ako niečo kvalitatívne odlišné, protikladné objektu poznania. Každé stotožňovanie nevyhnutne vedie k idealizmu.

Ďalej potom ukazuje, že objektívny svet, ktorého realita je mimo pochyb, sa vo vedomí odráža v subjektívnej forme; táto do istej miery mení objekt, dáva mu subjektívne črty: „... pred nami je teraz úloha skúmať, aký charakter jej (t. j. objektívnej realite — S., K.) toto vedomie dalo, ako a či ju v poznávacom procese spracovalo a pozmenilo... Platí to... aj v prípade vedeckého uvažovania, v prípade tzv. vedeckého objektu, lebo aj tento, pokiaľ je objektom poznania, nemôže byť poznačený subjektívne.“¹ Charakter subjektu je však historicky podmienený. Mení sa v závislosti od vývinu spoločenskej praxe. Na základe toho dospieva k záveru, že ľudské poznanie vo všetkých formách nevyhnutne musí byť závislé od spoločenského vývinu, že je teda spoločensky podmienené. Spoločenská podmienenosť je záväzná i pre každú vedeckú teóriu. Platí to tým viac, že sama spoločnosť nie je irelevantná voči prírodným objektom. Tieto majú v závislosti od úrovne spoločenskej praxe v každom období spoločenského vývinu pre spoločnosť odlišný význam.

Príčinu snáh o chápanie vedy a poznania vôbec ako niečoho, čo je spoločensky irelevantné, vidí v nehistorickom prístupe k jej skúmaniu a vývinu. „Všetko to by nás však viedlo k spoločnému menovateľovi, ktorým je ahistorickosť v chápaní vedomia i poznania a teda aj metafyzickosť a idealizmus v ich vysvetľovaní.“²

Zo skutočnosti, že všetko poznanie a teda i veda je spoločensky determinované, prof. Topoľský vyvodzuje, že všetky vedy, napríklad i prírodné vedy, i matematika, sú triedne a patria do nadstavby. „Krajne nezmyselné je preto hovoriť, že niekedy tu môže ísť aj o uchopenie (poznanie) z hľadiska subjektu či triedy (skupiny) ľudí existenčne irelevantné.“³ Kriticky sa vyjadruje k niektorým autorom, ktorí tvrdia opak. Nesúhlasí napr. s doc. Jar. Klofáčom, ktorý v práci *Materialistické pojetí dějin* napísal: „napríklad zvlášť v oblasti prírodných vied práve tak, ako aj niektoré názory a produkty umelecké a iné, ktoré pretrvávajú veku, sú ľahostajné k spoločenskému zriadeniu“ a „môžu byť využívané rôznymi spoločenskými triedami.“⁴ Podobne nesúhlasí s A. Schaffom, ktorý tvrdí, že matematika nemá triedny charakter a nie je súčasťou nadstavby.

Práve tu sa nám zdá, že niektoré veci sú nejasné. Predovšetkým je to otázka, či spoločenská podmienenosť vzťahu subjektu k objektu poznania vskutku znamená triedny a nadstavbový charakter prírodných vied. Spoločenskú determinovanosť celého spoločenského vedomia považujeme za nespornú a nebudeme sa ňou obšir-

¹ Slovenský filozofický časopis 1958, č. 3.

² Tamže, 228.

³ Tamže, 234.

⁴ Tamže, 227.

nejšie zapodievať. Domnievame sa však, že spoločenská podmienenosť a nadstavbový charakter vedy sú dve odlišné veci.

Vývin celého ľudského poznania je spoločensky determinovaný tým, že poznanie napreduje podľa potrieb materiálneho života spoločnosti. Tieto podmieňujú šírku a hĺbku ľudského poznania. Teória rieši tie úlohy, ktoré pred ňu postavil praktický materiálny života spoločnosti. Do akej miery sa daná úloha vyrieši, je podmienené tiež úrovňou spoločenskej, predovšetkým výrobnjej praxe. Spoločenská determinovanosť ďalej spočíva i v tom, že ku každému teoretickému problému sa pristupuje z hľadiska poznatkov, ktoré ľudstvo do tej doby nahromadilo. Spoločenská potreba, ktorá kladie otázky teórii, v triednej spoločnosti, pravda, nevystupuje v abstraktnej podobe, ale vo forme triednych, predovšetkým materiálnych záujmov. Z hľadiska týchto záujmov sa potom odráža i spoločenská i prírodná realita. Odraz spoločenského života ako celku v spoločenských vedách má nesporne triedny charakter. Pravda, ani v spoločenských vedách nemožno vedecké fakty jednoznačne stotožniť s ideológiou, i keď majú na rozdiel od prírodovedeckých faktov prevažne ideologický charakter. Kelle a Kovalzon o tom píšú: „Z toho faktu, že spoločenské vedy majú triedny charakter, nevyplýva, žeby ich bolo možné redukovať na ideológiu. I keď sa sféry spoločenských vied a ideológie prekrývajú, nie sú totožné. Tak napríklad vnútorné zákony vývoja jazyka, ktoré sú odhaľované jazykovedou, ďalej zákon stanovený politickou ekonómiou, ktorý určuje množstvo peňazí nevyhnutných pre obrat atď., toto všetko sú konkrétne zákony spoločenských vied, ktoré nemožno redukovať ani na ideológiu ani na konštatovanie faktov.“⁵

Ideológia totiž vyjadruje všeobecné, podstatné záujmy určitej triedy, je odrazom spoločenských vzťahov a ostatnej skutočnosti z pozícií určitej triedy.⁶ Triedy sa snažia zdôvodniť svoje materiálne záujmy pomocou rôznych ideologických foriem. Najmä filozofia hrá v tomto širšom, svetonázorovom zdôvodnení dôležitú úlohu. Všetky triedy sa pokúšali filozoficky opodstatniť svoje panstvo nielen pomocou výkladu daného spoločenského zriadenia ako najspravodlivejšieho a z ľudského hľadiska najoprávnenejšieho, ale hľadali svetonázorové zdôvodnenie aj v prírode. Pre tieto potreby boli využívané aj fakty prírodných vied. Tak napríklad narastajúca buržoázia pri príprave revolúcie buduje svoj svetonázor na základe poznatkov vtedy najrozvinutejšej vedy — mechaniky. Pomocou nej napokon vysvetľuje aj spoločenský život a odôvodňuje svoje triedne požiadavky.

Avšak skutočnosť, že každá trieda sa snaží svetonázorové zdôvodňovať svoje materiálne záujmy a že nato využíva aj poznatky z prírodných vied, nás neopravňuje k tomu, aby sme ich stotožňovali s ideológiou. Práve materiálny záujem tried si vyžaduje, aby isté zákonitosti prírody pravdivo poznávali všetky triedy. Tieto poznatky nevyjadrujú špecifické záujmy a vzťahy tried. Záujem triedy hrá predovšetkým tú úlohu, že usmerňuje bádanie na určité oblasti prírody a na určité problémy. Hlavne v tomto vidíme odraz spoločenského bytia vo faktoch prírodných vied. Triedne podmienené je ďalej využitie poznatkov vedy. Myslíme, že z faktu triedného využívania vedeckých poznatkov neslobodno uzatvárať, že sú triedne. Triedne využívané sú aj výrobné sily aj prírodné bohatstvo, a predsa nie sú triedne. Poznatzky prírodných vied sú voči triedam irelevantné, nie však naopak.

Pravda, triedne vzťahy a ideológia ovplyvňujú prírodné a spoločenské vedy aj v interpretácii daného faktu. V mnohých prípadoch filozofickú interpretáciu vedec-

⁵ Kommunist 1958, č. 18, 95.

⁶ Tamže, 88.

kého faktu ani dosť dobre nemožno oddeliť od samotnej určitej vedy. Stáva sa to najmä pri faktoch, postihujúcich najvšeobecnejšie súvislosti prírody, nehovoriac už o spoločnosti. Nie zriedka dochádza ku skutočnosti, že jeden a ten istý prírodovedecký fakt má filozoficky protikladné interpretácie. I keď fakt sám o sebe podporuje materialistický svetonázor, môže byť a často aj býva idealisticky prekrucovaný. (Napríklad objavy vo fyzike a ich zneužitie fyzikálnym idealizmom.) Filozofické zovšeobecnenie napokon môže vychádzať z rôznych nepodstatných stránok vedeckého faktu.

Napriek tomu sa domnievame, že medzi ideológiou a vedami môže byť dosť podstatný rozdiel. V prvom prípade, ako sme už povedali, ide o odraz skutočnosti a najmä spoločenských vzťahov z pozície určitej triedy, o výraz záujmov tried. Materiálny záujem diktuje všetkým vykorisťovateľským triedam snahu získať, alebo udržať politickú moc a využiť ju proti ostatným triedam. Tejto dominujúcej požiadavke je podrobená predovšetkým ideológia. Podrobuje si aj objektivitu skúmania patričných spoločenských vied.

Poznatky prírodných vied naproti tomu nevyjadrujú záujmy tried. Sú odrazom objektívnej skutočnosti, nie však z pozície určitej triedy, ale celej spoločnosti. Túto okolnosť mal zrejmé na zreteli aj J. Klofáč na uvedenom mieste. Materiálne záujmy, aj keď sú protikladné, okrem výnimiek nemôžu viesť k tomu, že určitú zákonitosť prírody každá trieda chápe ináč, dokonca aj protikladne. Autorom uvádzaný príklad ťaženia cirkvi proti heliocentrickej sústave toto nevyvracia. Cirkvi išlo o ohajobu zastaralého prírodovedeckého názoru, ktorý vyhovoval jej svetonázorovej koncepcii. Lenže skúmanie prírody nie je určované potrebami svetonázoru, ale potrebami výroby. V danom prípade buržoázia ako nositeľ pokroku vo výrobe musela byť zákonite aj bojovníkom za rozvoj vedy. Úlohou prírodovedeckých poznatkov nie je vyjadrovať triedne požiadavky, ako to robí ideológia. Vedecké poznatky majú voči materiálnym záujmom vzťah hlavne prostredníctvom využitia vo výrobe, pričom ich môžu využívať rozličné triedy. V tomto zmysle sú prírodné vedy voči triedam ľahostajné. Teda na rozdiel od ideológie majú prírodné vedy jednak iný obsah, jednak sa v nich odlišne uplatňuje materiálny záujem.

Ako vidíme, vývoj prírodovedeckého poznania je síce spoločensky podmienený, prírodoveda ako forma spoločenského vedomia síce svojím spôsobom odráža materiálny život spoločnosti, avšak z toho nevyplýva, že by musela byť ideologickou formou a súčasťou nadstavby. Bytie spoločnosti sa tu odráža inak ako v ideológii. Prof. Topoľský má pravdu, keď tvrdí, že „...nie je náhoda, ak primitív videl a vidí svet inak, ako ho vidíme my a ak aj dnes ho inak vidí kapitalista ako proletár.“⁷ Ale v čom spočíva tento rozdiel? Prof. Topoľský tvrdí, že „rozdiel je daný v rozdielnej historickej situácii subjektov týchto rôznych období alebo triednych postavení.“ (Tamže.) Keď ide o porovnanie divoča a dnešného človeka, rozdiel je vskutku daný tým, čo uvádza prof. Topoľský. Ten rozdiel napokon spočíva v tom, že divoch chápe svet — v závislosti od úrovne svojej praxe — nepomerne jednoduchšie a vysvetľuje ho nepomerne primitívnejšie než dnešný človek. V druhom prípade môže ísť iba o rozdiel v svetonázorovom chápaní prírody; inak, v zmysle prírodných vied, proletár i kapitalista uznávajú jednu a tie isté prírodné zákonitosti, používajú jednu a tú istú matematiku a teda niet zásadnej odlišnosti medzi prírodovedou proletára a kapitalistu. Spoločenské antagonizmy, nech sú akokoľvek vy-

⁷ Slovenský filozofický časopis 1958, č. 3, 239.

ostrené, nemôžu spôsobiť, aby nepriateľské triedy zásadne odlišne vnímali objektívny svet. Domnievame sa, že v tomto prípade by mali pravdu agnostikovia (najmä v podobe Mannheimovej sociológie vedenia) so svojim tvrdením o nemožnosti poznať skutočnú povahu sveta vôbec. Ak by triedne protiklady natoľko spôsobovali rozdiel vo vedomí rôznych tried o svete, bola by tým zrejme znemožnená akákoľvek výroba a život na zemi vôbec.

Ak otázku filozofického zovšobecnenia a triedneho využívania i otázku spoločenskej podmienosti poznatkov, najmä prírodovedy, zameníme s otázkou triednosti a nadstavbového charakteru, teda ak ich stotožníme s ideológiou, dostaneme sa aj do iných ťažkostí. Budeme napríklad postavení pred nutnosť rozlišovať medzi kapitalistickou a socialistickou prírodovedou, pričom kapitalistická prírodoveda by nám bola triedne nepriateľská a museli by sme proti nej bojovať tak, ako bojujeme proti buržoáznej ideológii. Pravda, tento postup by v praktickej politike viedol k zásadným chybám. Ako je známe, v istom čase sa takto postupovalo proti kybernetike a teórii relativity. Je nesporné, že tým bol poškodený vývoj vedy. Nemožno pochybovať, že aj v budúcnosti by zásadne odmietanie tzv. buržoáznej prírodovedy a jej popieranie v mene socialistickej prírodovedy viedlo k oslabeniu a poškodeniu vedeckého vývoja v tých krajinách, ktoré by začali túto politiku uskutočňovať. Niet pochýb, že spolupráca kapitalistického a socialistickeho tábora práve na poli výmeny skúseností v oblasti prírodných a technických vied má obojstranné predpoklady pre výhody a úspech. Pravda, socialistické zriadenie má väčšie možnosti využiť vedu pre svoju výrobu a iné oblasti spoločenského života, zatiaľ čo v kapitalistických krajinách je využitie vedy závislé od súkromnokapitalistického záujmu a podrobené ekonomickému zákonu maximálneho zisku. Táto skutočnosť však iba potvrdzuje to, čo sme uviedli vyššie.

Triedny a nadstavbový charakter prírodných vied, pokiaľ je nám známe, nie je tak jednoznačne prijatý, ako sa to javí v článku prof. Topoľského. Tak M. Z. Selektoř vo Voprosch filosofie (roč. 1957, č. 5, 71), keď sa zaoberá týmto problémom, hovorí, že v prírodných vedách síce prebieha boj materializmu s idealizmom, ale — „objektívny obsah prírodných vied nie je triedny. Ich obsah môže byť použitý v každej výrobnej činnosti, nezávisle od jej spoločenskej formy, môžu ho používať rozličné triedy. Teda komunistická straníckosť prírodných vied v nijakom prípade nespočíva v tom, aby sme oproti vraj buržoáznej matematike, astronómii, fyzike (o čo sa svojho času snažil zástanca empiriokritickej revízie marxistickej filozofie A. Bogdanov a jeho prívrženci vo filozofii — proletkultovci) vytvárali proletársku matematiku, astronómiu, fyziku atď., ale v tom, aby sme nevyprosne odhaľovali snahy idealistického prekrucovania údajov prírodných vied...“ Prof. Topoľský sa o tomto v svojom článku nezmieňuje. Taktiež v poslednej učebnici marxistickej filozofie (*Osnovy marksistskoj filosofii*), i keď sa autori špeciálne nezaobierajú otázkou vzťahu ideológie a vedy, pri výklade spoločenského vedomia predsa len diferencujú⁸ tieto dva problémy (pozri c. d., 563). Autor je aj s týmto odlišením v rozpore, pretože v svojom článku píše: „...nemožno súhlasiť ani s argumentami, ktoré uvádza A. Kolman, keď v článku *Ku kritike súčasného „matematického“ idealizmu* vyhlasuje, že „sama matematika nie je súčasťou nadstavby, nemá triedny charakter“, a ani s názorom A. Schaffa, ktorý zas dokazuje, že

⁸ „Objektom poznania prírodných vied fyziky, chémie, biológie a iných nie je spoločenské bytie ľudí, ale vonkajšia príroda. V tomto zmysle sa netýka ich obsah ideologických foriem.“

„zákony prírodných vied sú v zásade triedne ľahostajné. Lebo čo patrí k nadstavbe? Predovšetkým spoločenské vedomie, ako všetci dobre vieme.“⁹

Ako vidieť, ideológia, nadstavba je tu jednoznačne stotožňovaná so spoločenským vedomím. Čo rozumieme pod ideológiou, sme už uviedli. Spoločenské vedomie, i keď ideológia tvorí jeho základnú časť, predsa len nemožno s ňou stotožňovať. Spoločenské bytie má rôzne stránky; zahŕňa aj materiálne vzťahy ľudí navzájom, aj materiálne vzťahy ľudí k prírode. Posledné vyžadujú, aby spoločenské vedomie odrážalo aj prírodu. Keďže však veda čo do vývinu svojho obsahu i rozsahu je determinovaná spoločenským bytím, prírodoveda odráža jednak zákonitosti prírody a jednak onú spoločenskú podmienenosť. Je teda ako každá iná forma spoločenského vedomia odrazom bytia ľudí. Ak túto skutočnosť nebudeme brať do úvahy, dostaneme sa do ťažkostí práve pri výklade spoločenského charakteru vedy a jej vývoja. Toto, pravda, ešte neznamená, že by veda musela byť nadstavbou. I kategória spoločenského vedomia i kategória nadstavby má v systéme historického materializmu svoju špecifickú funkciu. Ak ich stotožníme, stratia svoj význam.

Odlíšným spôsobom posudzujú vec aj vyššie spomínaní K e l l e a K o v a l z o n. V uvedenom článku napríklad píše: „Veda je systém objektívnych poznatkov o vonkajšom svete. Nech je akékoľvek zriadenie, nech v ňom vládne ktorákolvek trieda, vždy potrebuje objektívne poznatky. Preto aj vtedy, keď zamierenie vedeckých výskumov a ich využitie určujú egoistické záujmy vykorisťovateľských tried, získané vedecké poznatky majú objektívnu poznávaciu hodnotu.“ (Str. 94.) Ďalej pokračujú: „Okolnosť, že objektívne údaje prírodných vied nemajú triedny charakter, neznamená, že v prírodovede nemá miesto straníckosť.“ (Tamže.) Tento názor považujeme za správny. Fakty prírodných vied, odpovedajúce objektívnej skutočnosti, stráňajú pravdivému vedeckému poznaniu a teda aj filozofii dialektického materializmu, aj keď samy nemajú triedny a nadstavbový charakter.

Domnievame sa, že koncepcia prof. Topoľského nie je v súlade s všeobecne platnými názormi a jej výklad nás dostatočne nepresvedčuje o nesprávnosti doterajšieho chápania tohto problému.

Napokon s prof. Topoľským nesúhlasíme v ešte jednej veci. I keď správne zdôrazňuje rozdiel medzi empirickým a vedeckým faktom a poukazuje na ideologický moment vo vedeckom fakte, podľa nášho názoru tým, že ho zabsolutňuje, splýva mu na druhej strane ideológia s teóriou prírodných vied. Píše: „ak... výklad faktu nie je nič iné, ako nauka (teória) o fakte, ako potom dokazovať, že je spoločensky triedne irelevantný? Možno to tvrdiť iba na základe nepoznávania podstaty vedy, nepoznávania, že veda nie je fakt, ale jeho odraz a že práve preto treba rozlišovať fakty, t. j. objektívne obsahy teórie a samu teóriu, ktorá môže byť viac či menej subjektívna.“¹⁰ A ďalej: „Kolmanova a všetky iné negácie nadstavbovosti matematiky (a vied vôbec) však už dokazuje, že matematika ako veda je to isté, čo sám objektívny proces, objektívna platnosť...“ (Str. 240.) Teda podľa názoru prof. Topoľského negovaním nadstavbového charakteru prírodných vied negujeme ich teóriu a ostanú iba objektívne procesy, ktoré ich odrážajú. Teda keď stotožníme ideológiu s prírodovedou, rozplynie sa v poznatkoch prírodných vied. Neguje sa tu jednak špecifičnosť ideológie, jednak špecifičnosť prírodných vied.

Toto chápanie by podľa nás viedlo k vyššie uvedeným nezrovnalostiam a okrem tohto by sa nevyhnutne muselo dostať do protirečenia so skutočnosťou napr. pri

⁹ Slovenský filozofický časopis 1958, č. 3, 240.

¹⁰ Fr. Čížek, Nová mysl 1958, 157.

skúmaní dejín vedy. Netreba dokazovať, že prevraty v prírodnej vede nie sú totožné so zmenou triedneho panstva. Hýbateľom vývinu prírodných vied je najmä vývin výrobných síl, i keď sú ovplyvňované výrobnými vzťahmi a nadstavbou.

Nakoniec treba ešte pripomenúť, že v článku prof. Topoľského nachádzame i niektoré nepresnosti, ktoré môžu čitateľa, ktorý nie je na príslušnej výške marxistickofilozofického vzdelania, viesť do určitej miery k dezorientácii. Tak na strane 225 prof. Topoľský píše: „Svet nie je moja predstava, ale je najreálnejší, najpôsobivejší, najneodškriepiteľnejší, bezprostredný a nevyhnutný zážitok každého človeka.“ Podľa nášho názoru, táto formulácia nie je najvhodnejšia, pretože by z nej niekto mohol vyvodzovať subjektívnoidealistický obsah.

Ďalej na strane 226 autor sa zaoberá bytím a vedomím, pričom správne ukazuje, že naše pocity, zážitky atď. nemožno stotožniť so samými vecami a procesmi, ktorých sú prvé iba odrazom. Odlišnosť zážitkov od objektívnych vecí a procesov podľa našej mienky prof. Topoľský zabsolútňuje. Najprv správne ukazuje, že nemožno myslieť tak, „... že čo je v zážitku, je aj v realite...“, v ďalšej vete však hovorí, že „takýto záver (t. j. stotožnenie zážitku a reality — K., S.) by bol falšným idealistickým stotožňovaním bytostne dvoch *absolútne* rôznych realít“. (Podtrhli K., S.) Ako sme už spomenuli, prof. Topoľský správne ukazuje, že zážitok a objektívnu realitu nemožno stotožniť, avšak podľa nášho názoru taktiež nemožno pripustiť, že zážitok a objektívna vec a proces sú absolútne rôzne reality. Z hľadiska marxistickej gnozeológie zážitky sa líšia od objektívnej reality, pravda, keďže sú odrazom tejto reality a ich obsah je podmienený touto realitou, nemôžu sa od nej líšiť absolútne. Ak by sme skutočne pripustili takúto možnosť, tak by sme nevyhnutne dospeli k dualizmu a popreli tým poznávanie, pretože naše zážitky o objektívnej realite by nám nič nehovorili.

Pripomenkami k nepresným formuláciám, ktoré podľa nášho názoru by mohli dať podnet k nesprávnym záverom, nechceme povedať, že prof. Topoľský stojí na stanovisku subjektivismu a agnosticizmu. Išlo nám iba o to, aby sme prof. Topoľského na túto nepresnosť upozornili.